

ЛИТЕРАТУРА

1. Азарова В. Опера Ф. Пуленка «Диалоги кармелиток» как «христианская концепция человека». *Культура и искусство*. 2016. № 6. С. 729–741.
2. Азарова В. «Диалоги кармелиток» как концепция интонируемого смысла. *Культура и искусство*. 2016. Вып. 12. С. 9–67.
3. Гидель А. Коко Шанель. Москва : Эксмо, 2011. 448 с.
4. Киндюхина Е. Музыкальный театр Франсиса Пуленка : автореф. дис. ... канд. искусств. Москва, 2011. 25 с.
5. Киндюхина Е. Музыкальный театр Франсиса Пуленка. *Музыка и революция*. 2013. С. 39–45.
6. Кокто Жан. Петух и Арлекин. Либретто. Воспоминания. Статьи о музыке и театре. Пер. с фр. Жан Кокто / сост., пер. с фр. М. Сапонов. Москва, 2000. 823 с.
7. Медведева И. Франсис Пуленк : монография. Москва : Сов. композитор., 1969. 239 с.
8. Пуленк Ф. Я и мои друзья. Москва : Музыка, 1970. 310 с.
9. Шнеерсон Г. Французская музыка XX в. Москва : Музыка, 1970. 576 с.

К.Ю. Краснощок. “Cherchez la femme”, або образи дам у творчості Франсиса Пуленка. – Стаття.

Анотація: У статті аналізується образна сфера, яка пов'язана із жіночою тематикою, у творах пізнього періоду творчості Ф. Пуленка: опері «Диалоги кармелиток», моноопері «Людський голос» і монолозі «Дама з Монте-Карло». Виявлено спільні риси цих творів, що проявилися на різних рівнях.

Ключові слова: художній образ, драма, композиторський стиль, моноопера, триптих, модернізм, лейтмотив.

K. Krasnoshchok. “Cherchez la femme”, or women characters in Francis Paulec’s works. – Article.

Summary. In the article it was analyzed the imaginative sphere which is connected with the female theme in the Francis Paulenc’s works of the late creative period. They are: the opera “Dialogues of the Carmelites”, the mono-opera “Human Voice” and the monologue “The Lady from Monte Carlo”. It was found the common features in these works which appeared at different levels.

Key words: Artistic (character), drama, composer’s style, mono-opera, triptych, modernism, leitmotif.

УДК 130.2:159.964

Т.О. Крижановська

кандидат філософських наук,

доцент кафедри мистецтвознавства та загальногуманітарних дисциплін

Міжнародний гуманітарний університет,

м. Одеса, Україна

МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ МІФУ

Анотація. У статті досліджується розуміння поняття міфу у вченнях таких відомих дослідників, як О. Потебня, О. Лосєв, В. Руднев, К. Юнг. Виділяються особливості підходів до поняття міфу в різних галузях знання.

Ключові слова: міф, міфологія, слово, логіка міфу, несвідоме.

В нашу, здавалося б, раціоналізовану добу міф вважається чимось дуже далеким, таким, що відображає історичне минуле в різноманітних і численних легендах, переказах, билинах, казках тощо, тим, що є своєрідним літературно-естетичним пам'ятником традицій різних народів. Але все частіше слово «міф» зустрічається в мові сучасної людини, на сторінках книг, на шпальтах газет та журналів, звучить з екранів телевізора та телеканалів YouTube. Використовується це слово в різних сенсах і з різними підтекстами – від естетично-високих до соціально-принизливих. У науковій літературі також можна бачити різні тлумачення слова «міф», різноманітні погляди на цей феномен. На нашу думку, існує проблема визначення поняття міфу. Що означає це слово? Що мається на увазі, коли ми його промовляємо? Скільки сенсів воно має? В яких контекстах воно вживається? Такі питання і будуть в центрі нашої уваги на сторінках цієї статті. Отже, дослідимо значення поняття міфу у вченнях дослідників різних галузей

знання, а також звернемось і до роздумів над соціально-буденним, розмовним значенням слова «міф». Це невелике дослідження буде мати міждисциплінарний характер, тобто розглянемо погляди представників різних галузей знання щодо поняття міфу. Але водночас будемо розуміти, що наше дослідження має насамперед філософські основи.

В сучасній соціально-побутовій мові слово «міф» розуміється у двох значеннях. Перше – це стародавні розповіді про походження світу та різноманітних природних та соціокультурних його феноменів, в тому числі і людини. Це численні пам'ятки стародавньої усної творчості у вигляді міфічних оповідей народів світу, які, з одного боку, дуже різноманітні, а з іншого – мають багато схожих, навіть спільних мотивів. Друге буденне значення слова «міф» стосується сучасних стверджень самого різного типу, як особистісного, так і соціального походження, які не мають під собою раціонального ґрунту, не були критично перевірені на правдивість, а звертаються в основному до емоційного світу людини, її віри, почуттів. В цьому сенсі часто-густо під словом «міф» розуміють завідомо неправдиві положення, висновки, а буває, що й плітки та чутки, за допомогою яких відбувається маніпулювання масами людей. І в цьому сенсі можна говорити про сучасні соціальні, культурні, політичні, економічні, особисті міфи тощо.

В.П. Руднев у «Словарі культури ХХ століття», розмірковуючи над поняттям міфу пише: «Це поняття має в повсякденній і культурній мові три значення: 1) стародавній переказ, розповідь; 2) міфотворчість, міфологічний космогенез; 3) особливий стан історично і культурно зумовленої свідомості» [1, с. 169]. Перше визначення, як вважає цей семіотик, лінгвіст, філолог, культуролог та філософ, є невірним, тому що міф не може бути розповіддю у сенсі історичного явища, оскільки в міфологічному мисленні не відділяється сама мова, від того, про що йдеться у мові. Розповідь – це вже історія, а міф має позаісторичну, позачасову природу. «Друге значення міфу як певного космогенезу, як уявлення про зародження світу з хаосу є більш коректним», – вважає вчений. Найбільш відповідає своєму змісту третє значення слова «міф» як особливий стан свідомості, в якому реальність та вигадка, зміст і форма, суб'єкт і об'єкт співпадають, мають нероздільний синкретичний характер. Причому саме це, останнє значення найбільше цікавить сучасних дослідників, тому що саме завдяки йому міф став тією культурною категорією, за допомогою якої вивчають походження та функціонування всіляких сучасних міфів.

У літературознавчому словнику-довіднику за редакцією Р.Т. Гром'яка, Ю.І. Коваліва, В.І. Теремка дається наступне визначення міфу: «Міф (грецьк. *mythos* – слово, переказ) – розповідь про богів, духів, героїв, надприродні сили й інші, які брали участь у створенні світу. Міф – витвір наївної віри, який складає філософсько-естетичний комплекс давньої епохи, яка ґрунтується на заміні об'єктивності сприймання суб'єктивним апіорним переконанням» [2, с. 451]. У цьому визначенні, як бачимо, відображаються усі три значення слова «міф», про які пише В.П. Руднев, при цьому значення міфу як розповіді, як космогенезу і як певного типу мислення не розділяються.

Знаний український дослідник міфу Олександр Потебня в роботі «Слово і міф» пише, що в давньогрецькій літературі, а саме у Гомера слово *μῦθος* (міф) мало такі значення: слово (те, що протилежне дії, справі), мова, розмова, розповідь, наказ, зміст, предмет мови. Вчений порівнює ці значення *μῦθος* із більш пізнім платонівським *λόγος* (логос), одним із значень якого є – розповідь, яка дійшла до нас за переказами [3, с. 250]. Український мовознавець, досліджуючи літературне значення міфу вважає, що цей феномен належить до галузі поезії в широкому сенсі цього слова: він складається з образу і значення, зв'язок між якими приймається на віру; є продуктом такого акту свідомості, який відбувається в людині без її відома, якби автоматично; відповідає на найважливіші життєві питання, звертаючись до образно-емоційного світу людини. О. Потебня вважав, що словесне вираження міфу завжди передуює живописному або пластичному зображенню міфічного образу.

Водночас вчений підкреслює, що міф відрізняється від поезії, яка розуміється в більш тісному значенні слова і яка є більш пізньою за часом своєї появи. Різниця полягає в характері зв'язку між образом і значенням як основними елементами міфу і поезії. У міфі алегоричність образу не усвідомлюється його (міфу) носіями і цілком переноситься в значення. На відміну від міфу, в поезії образ є засобом створення значення, образом, цілісність якого руйнується кожен раз, і в цьому проявляється його алегоричність. Мовознавець підкреслює, що при визначенні поняття міфу обов'язково необхідно враховувати його відмінність від поезії [3, с. 261].

Отже, міф згідно з роздумами О. Потебні пов'язаний саме із словотворчістю, яка була, на думку вченого, найпершою і найдавнішою творчістю людей. Міф має словесну природу, народився разом зі словом у вигляді цілісного феномену, своєрідного образу-значення, що відрізняє міф від більш пізньої поетичної і ще більш пізньої – прозаїчної творчості. Можна сказати, що міф і перша словотворчість лю-

дей йшли поряд, подекуди настільки тісно переплітаючись, що важко відділити одне від другого. Тобто можна говорити про певне архаїчне «міфослово» (Т.К.) як цілісне нероздільне позначення-значення світу та всього, що в ньому відбувається.

Дослідник міфологічної спадщини народів та апологет міфу Олексій Лосєв у своєму творі «Діалектика міфу» намагається вловити в міфі те, що вислизає від аналітичного розуму сучасної науки, – глибинну сутність міфу як способу мислення і способу життя одночасно. Дослідник намагається розуміти міф «не з точки зору якогось наукового, релігійного, художнього, громадського та іншого світогляду, але винятково з точки зору самого ж міфу, очима самого міфу, міфічними очима» [4]. Міф у цьому випадку постає самою реальною реальністю. З точки зору міфічної свідомості ні в якому разі не можна сказати, що міф є фікція і гра фантазії, в ньому немає абсолютно нічого випадкового, непотрібного, довільного, вигаданого або фантастичного. Міф – це саме життя.

О. Лосєв застерігає нас від того, щоб розуміти міф як ідеалізацію дійсності, тому що міф не є витвором або предметом чистої думки. Міф є буття ідеальне, але він завжди життєво відчувається і твориться як речова і тілесна реальність. Чиста, абстрактна думка найменше бере участь у створенні міфу. Щоб створити міф, найменше треба вживати інтелектуальні зусилля. В основі міфу лежить чуттєвість як найперший вираз тих чи інших життєвих, нагальних і водночас вічних людських потреб і прагнень. В міфі є своя суворота закономірності і чітка структура. Логіка міфу має символічний характер, який виражається в повній рівновазі між внутрішнім і зовнішнім, ідеєю та образом, ідеальним і реальним. Символічна логіка міфу є дуже складною, оскільки символ є символом завжди тільки по відношенню до чого-небудь іншого. Символи мають певні шари свого розуміння, можуть мати подвійні, потрійні сенси.

Отже, О. Лосєв намагається дослідити міф не стільки як об'єкт наукового інтересу, скільки як певну практику, в середині якої знаходиться людина, що намагається зрозуміти і донести до інших певні аспекти цієї практики. При цьому чуттєве та символічно-логічне осягнення та освоєння дійсності є нероздільними. «Міф не є поняттям міфу», – слушно зауважує дослідник [4]. Категоріальний апарат будь-якої сучасної науки та новоєвропейського типу мислення не може бути релевантним інструментом для розуміння міфу в усій його (міфу) всюдисущості та величності.

Міфологія знаходиться в центрі уваги представників аналітичної психології. Цю традицію розпочав Густав Юнг, який показав, що переживання міфологічної реальності присутні в глибинах внутрішнього світу кожної людини, незважаючи на історичний час, в якому вона безпосередньо живе, належність до різних культурних традицій, різний життєвий досвід тощо. Міфологічні коріння людської душі мають універсальний характер. Психолог вважає, що вживання слова «міф» взагалі не є коректним в сучасному науковому дискурсі, оскільки його значення в сучасному світі не зовсім відповідає дійсності, воно «притупилося, стало смутним, двозначним» [5, с. 12–13], тому що сучасна людина втратила те безпосереднє почуття справжніх «реальностей духу», їй став недоступним стан «неспотвореного досвіду й насолоди», – а саме до цього світу й належить міф. К. Юнг надає перевагу слову «міфологія» як збірному слову, що передає, на його думку, зміст давньогрецьких $\mu\theta\omicron\varsigma$ та $\lambda\acute{\epsilon}\gamma\epsilon\tau\alpha\iota$, що означає «збирати до купи», «говорити».

«Міфологія – вважає К. Юнг, – має одні коріння з мистецтвом». Музичний твір показує нам музиканта як того, що оформлює звук, і водночас світ звуків являє себе як те, що оформлюється. Ми можемо говорити про мистецтво, яке розкриває себе як формоутворення, і про властивий йому матеріал, який оформлює себе згідно зі своїми власними законами так, що разом вони конституюють неподільну єдність одного і того ж феномену. Так само стрімко плине потік міфологічних картин. Міф – це мистецтво чути і бачити світ, відчувати його цілісність в усій різноманітності. Міфологічний матеріал для народів-міфотворців був і формою самовираження, і формою мислення, і формою життя.

К. Юнг піднімає дуже важливе питання: де знаходиться місце народження міфу – в середині людини чи зовні її?

Шукаючи відповідь, психолог застерігає нас від чисто наукового раціонального підходу до міфології. Це, на його думку, є спрощений, «плоский» варіант, який не дасть релевантної відповіді. Ми маємо розуміти суттєву різницю між міфом, з одного боку, та філософією і наукою, з іншого, як сучасними раціональними формами мислення. Філософ бачить своє завдання в проникненні у світ явищ для того, щоб констатувати, що і як існує. Для цього він аналізує, тобто розділяє світ на певні частини, намагається виявити їх сутність та узагальнити, об'єктивувати результати.

Міфологічне мислення передбачає зовсім інше бачення світу й інші способи його осягнення. У міфології немає ніякого питання. Є тільки пряме повернення до того, що було спочатку. Початок – це

і є справжність. Міфологія вважає «останньою підставою» первісний час створення світу, до якого кожного разу повертається оповідач. І це не просто звертання, це «подорож, яка вінчається відкриттям тих же самих символів заново» [5, с. 20], це пошуки ідентичності, насамперед колективної, а потім – підтвердження себе як того, хто знову і знову підтримує цю ідентичність, що приводить до дійсної автентичності. Міфологічна розповідь – це свого роду занурення в себе, що веде до живого зародку своєї цілісності, до «безодні ядра», в якому знаходиться центр буття у всій його повноті. При цьому оповідачу не потрібні інтелектуальні зусилля. Без усіляких напружених пошуків він виявляє себе всередині того самого *архі* (архе) – першопочатку світу. Йому не потрібно кожного разу шукати шлях назад, тому що час не розділяється на минуле, теперішнє і майбутнє. К. Юнг застерігає нас від містичного сприйняття міфології, тут немає нічого надприродного, навпаки – міфологія занурена у природу, в ній вона знаходить свої основи.

Колективне проявлення міфу зовні виражається в ритуалі, в реконструкції архаїчного простору, який є перекладом міфологічного змісту на дію. Причому зміст пояснень щодо тих або інакших дій в ритуалі може втрачатись, але ритуал має залишатись незмінним, у такому вигляді, в якому його передало попереднє покоління. Всі інститути міфологічних часів засновані і освячені міфологемою походження, загального божественного витоку життя, формами якого вони є.

Таким чином, поняття міфу має різні сенси в розглянутих нами вченнях. В.П. Руднев вважає, що в культурології найбільш відповідними є два значення міфу: як стародавніх уявлень про космогенез і особливий стан свідомості людини архаїчних часів. У літературознавчому словнику-довіднику за редакцією Р.Т. Гром'яка увага концентрується на оповідальній функції міфу. Мовознавець О. Потебня виявляє спорідненість міфу з поезією, водночас відокремлюючи їх одне від одного як два способи словесної творчості. Філософ О. Лосев розуміє міф як те, що неможливо досягнути раціональним способом, те, що має свою власну складну структуру та логіку, відмінну від класичних логічних схем. Засновник глибинної психології К. Юнг розглядає міфологію як вираз первинного природного шару людського несвідомого, яке має переважно колективний характер.

ЛІТЕРАТУРА

1. Руднев В.П. Словарь культуры XX века : ключевые понятия и тексты. Москва : Аграф, 1999. 384 с.
2. Літературознавчий словник-довідник / за ред. Р.Т. Гром'яка, Ю.І. Коваліва, В.І. Теремка. Київ : ВЦ «Академія», 2007. 752 с.
3. Потебня А.А. Слово и миф / Из истории отечественной философской мысли / Сост. А.Л. Топоркова. Москва : Правда, 1989, с. 237–282.
4. Лосев А.Ф. Диалектика мифа / сост. подг. текста, общ. ред. А.А. Тахо-Годи, В.П. Троицкого. Москва : Мысль, 2001. 558 с. URL : <http://psylib.org.ua/books/losew03/txt01.htm>.
5. Юнг К. Душа и миф: шесть архетипов. Пер. с англ. В.В. Наукманова. Киев : Государственная библиотека Украины для юношества, 1996. 384 с.

Т.А. Крыжановская. Междисциплинарный анализ понятия «миф». – Статья.

Аннотация. В статье исследуется понимание понятия мифа в учениях таких известных исследователей, как А. Потебня, О. Лосев, В. Руднев, К. Юнг. Выделяются особенности подходов к понятию мифа в различных областях знания.

Ключевые слова: миф, мифология, слово, логика мифа, бессознательное.

T. Kryzhanovska. Interdisciplinary Analysis Concept of Myth. – Article.

Summary. The article deals with the understanding of the concept of myth in the teachings of such well-known researchers as O. Pobetbnia, O. Losev, V. Rudnev, K. Jung. The peculiarities of approaches to the concept of myth in different branches of knowledge are singled out.

Key words: myth, mythology, word, logic of myth, unconscious.